

6

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ο αυτοκράτορας Αύγουστος (20 π.Χ.), μάρμαρο, Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

6. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Στη Ρώμη, στο τέλος του 7ου π.Χ. αιώνα, εγκαθιδρύθηκε ετρουσκική μοναρχία, η οποία σιγά σιγά περιέλαβε στα όρια της δικαιοδοσίας της τους μικρούς οικισμούς που είχαν δημιουργηθεί γύρω από τον Τίβερη. Το 509 π.Χ. η ετρουσκική μοναρχία ανατράπηκε και τη θέση της πήρε μια αριστοκρατική δημοκρατία, που επεκτάθηκε στην ιταλική χερσόνησο. Μέχρι το 133 π.Χ. η Ρώμη είχε γίνει η κυρίαρχη δύναμη της Μεσογείου και είχε έρθει σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό. Οι Ρωμαίοι επηρεάστηκαν από τον ελληνικό πολιτισμό, δανείστηκαν στοιχεία του και τα προσάρμοσαν στη δική τους τέχνη. Αντιλήφθηκαν δε την αξία των ελληνικών έργων και τα αναπαρήγαγαν ή τα συνέλεξαν. Πολλοί λόγιοι της Ρώμης (όπως ο Κικέρωνας) αγόραζαν έργα Ελλήνων και γίνονταν πάτρωνες της ελληνικής τέχνης, ενώ η Ρώμη αποτέλεσε το κέντρο μαζικής παραγωγής έργων τέχνης. Γρήγορα οι Ρωμαίοι κατάλαβαν ότι η τέχνη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως φορέας πολιτικών, κοινωνικών και θρησκευτικών αξιών.

Τα στοιχεία που δανείστηκε η ρωμαϊκή γλυπτική από την ελληνική ήταν η στάση του ανθρώπινου σώματος, η εξιδανίκευση, ο ρυθμός και η κίνηση. Η διαφορά της ρωμαϊκής καλλιτεχνικής αντίληψης από την ελληνική βρίσκεται στην κοσμοθεωρία και αφορά το μέγεθος και τα θέματα των αναπαραστάσεων. Εκεί όμως που η ρωμαϊκή γλυπτική επέδειξε μεγάλη πρωτοτυπία ήταν η εικονιστική προτομή και το ανάγλυφο. Η ρωμαϊκή προτομή εισάγει στην τέχνη την ομοιότητα του προτύπου και όχι την εξι-

1

2

Ετρούσκοι

Πριν ακόμα οι Ρωμαίοι επεκταθούν από τη Βόρεια Ευρώπη μέχρι την Αφρική και γίνουν οι μεγάλοι κυρίαρχοι, στην ιταλική χερσόνησο ένας λαός, οι Ετρούσκοι, ανέπτυξαν το δικό τους πολιτισμό. Τα πρώτα σημάδια αυτού του πολιτισμού χρονολογού-

Εικ. 1. Σαρκοφάγος (μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα), τερακότα*, Ρώμη, Βίλα Τζούλια.

Το ζευγάρι επάνω στη σαρκοφάγο δείχνει ανθρώπους χαρούμενους, που απολαμβάνουν ένα συμπόσιο.

Εικ. 2. Συμποσιαστές (470 π.Χ.), τοιχογραφία από τον τάφο των Πανθήρων, Ιταλία, Ταρκουίνια.

Η τοιχογραφία αναπαριστά άντρες που φαίνεται να χορεύουν κρατώντας ένα κύπελλο κρασιού, ένα δίαυλο και μια λύρα.

νται από το 800 π.Χ. Σύμφωνα με μια άποψη, οι Ετρούσκοι ήταν αυτόχθονες που κατοικούσαν στην Κεντρική Ιταλία πριν από το 1000 π.Χ. και είχαν δημιουργήσει έναν αστικό πολιτισμό με ανεπτυγμένη γεωργία και εμπόριο μεταλλευμάτων, ενώ, σύμφωνα με μια άλλη άποψη, ήρθαν στην περιοχή αυτή ως εισβολείς από την Ανατολική Μεσόγειο. Η τέχνη τους διακρίνεται για τα πλούσια διακοσμητικά στοιχεία της και την αγάπη για το χρώμα. Η πρώτη περίοδος της ετρουσκικής τέχνης (όπως και η αρχαϊκή περίοδος της ελληνικής τέχνης) λέγεται "ανατολίζουσα", εξαιτίας των ομοιοτήτων που παρουσιάζει με τη φοινικική, την αιγυπτιακή και τη μινωική τέχνη. Στη συνέχεια η ετρουσκική τέχνη φαίνεται να δανείζεται πολλά στοιχεία από τον ελληνικό πολιτισμό.

Από τις ταφικές παραστάσεις που βρέθηκαν διαπιστώνεται ότι η θέση της γυναίκας στην κοινωνία των Ετρούσκων ήταν ισότιμη με εκείνη του άντρα. Τους βλέπουμε να κάθονται μαζί στο ίδιο τραπέζι, ενώ το όνομα της μάνας αναγράφεται στις επιγραφές των τάφων μαζί με το όνομα του αρχηγού της οικογένειας (ή και μόνο του μερικές φορές). Η νεκρόπολη που ανακαλύφθηκε στο Ορβιέτο είναι μια σειρά συνεχόμενων κτισμάτων με πλούσια διακόσμηση, που δείχνει μια τάση προς την πολυτέλεια, το κυνήγι, το ψάρεμα και τα συμπόσια. Η δομή των τάφων δείχνει επίσης την πεποίθηση των Ετρούσκων για τη συνέχεια της ζωής μετά το θάνατο.

Ένα από τα λιγοστά ετρουσκικά μνημεία που σώζονται είναι ο ναός του Δία Καπιτωλίνου στη Ρώμη (τέλος του 6ου π.Χ. αιώνα), μνημειακών διαστάσεων, εξάστυλος, με τρεις σειρές κίωνων στην κύρια όψη.

Οι Ετρούσκοι έμαθαν στους Ρωμαίους τις τεχνικές οδοποιίας και των μεγάλων υδραυλικών έργων. Επίσης, τους έμαθαν την κατασκευή του θόλου και του τόξου, και εισήγαγαν στην κατοικία το αίθριο, με ή χωρίς περιστύλιο, γύρω από το οποίο οργανωνόταν η καθημερινή ζωή.

δανικευμένη απεικόνισή του. Το ιστορικό ανάγλυφο εξιστορεί πολεμικές επιχειρήσεις και θριάμβους αυτοκρατόρων και στρατηγών.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής ήταν αφενός η εξυπηρέτηση των υλικών και κοινωνικών αναγκών μέσα από τη δημιουργία μεγάλων έργων και αφετέρου η πλούσια διακόσμηση των κτιρίων. Η τεράστια αυτοκρατορία των Ρωμαίων άφησε τα ίχνη της σε μνημειώδη έργα, όπως είναι τα θέατρα, τα υδραγωγεία, οι θέρμες και τα αποχετευτικά δίκτυα. Το σύστημα της ελληνικής αρχιτεκτονικής, που αποτελούνταν από το στυλόβατη, τον κίονα και το επιστύλιο, το εμπλούτισαν οι Ρωμαίοι με καμάρες και θόλους, δημιουργώντας έτσι τη δική τους αρχιτεκτονική.

Τα τόξα και οι θριαμβικές αψίδες ήταν ένα επίτευγμα μηχανικής πολύ δύσκολο για εκείνη την εποχή. Όταν οι Ρωμαίοι τελειοποίησαν αυτή την τεχνική (κυρίως με τη χρήση ενός είδους κονιάματος, μείγματος διάφορων χαλικιών με ηφαιστειογενές χώμα ως συνδετικό υλικό), προχώρησαν στην κατασκευή θερμών, γεφυρών και υδραγωγείων.

Μετά την κατάκτηση της Μακεδονίας, το 146 π.Χ., χτίστηκε στη Ρώμη ο πρώτος ναός από μάρμαρο και συνεχίστηκε η κατασκευή αποχετευτικών έργων και δρόμων. Νέα είδη κτιρίων δημιουργήθηκαν στις μεγάλες πόλεις όπως η βασιλική, η στοά, η αγορά (το forum). Με την εγκαθίδρυση της αυτοκρατορίας και την εξάπλωση του ρωμαϊκού κράτους η πρωτεύουσα και οι μεγάλες πόλεις της επαρχίας γέμισαν με μεγαλοπρεπείς κατασκευές και μνημειώδη κτίρια. Εμφανίστηκαν επίσης οργανωμένα πολυώροφα συγκροτήματα κατοικιών για πολλές οικογένειες όπως οι σημερινές πολυκατοικίες.

Μετά τον 3ο αιώνα μ.Χ. η Ρώμη αποδυναμώνεται σταδιακά και δεν είναι πια το κέντρο της πολιτικής και της πολιτιστικής ζωής. Η κρίση στην αρχιτεκτονική εμφανίζεται μέσα από μια συνεχή απομάκρυνση από τους κανόνες, καθώς τα διάφορα διακοσμητικά στοιχεία που προέρχονται από άλλους πολιτισμούς ενσωματώνονται στη ρωμαϊκή τέχνη.

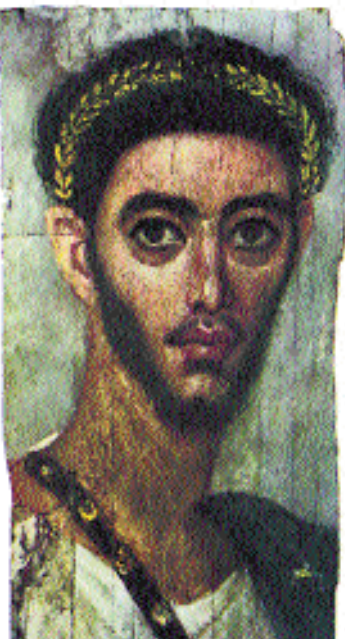
3

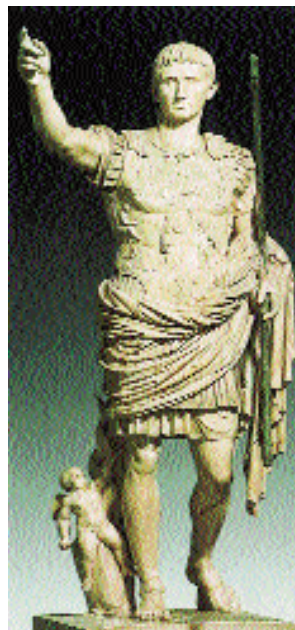
Εικ. 3. Τοιχογραφία από την έπαυλη της Λίβυας (λεπτομέρεια) (25 π.Χ. περίπου), Ρώμη, Μουσείο των Θερμών.

Στην Πομπηία έχουν σωθεί πολλές τοιχογραφίες σχεδόν σε όλα τα σπίτια και τις επαύλεις και παρουσιάζουν τεράστια ποικιλία θεμάτων. Οι τοιχογραφίες μοιάζουν με εικόνες θεατρικών σκηνών και έχουν φιλοτεκνηθεί με την ψευδαισθητική τεχνική (Ictumpe I'oeil*), προκειμένου να δημιουργήσουν στους τοίχους προοπτικούς, διακοσμητικούς χώρους. Ο καλλιτέχνης, προκειμένου να "εξαφανίσει" τον τοίχο, προσπαθεί να δημιουργήσει την οπτική απάτη ενός κήπου. Η απεικόνιση είναι λεπτομερής, με ιδιαίτερη έμφαση στο προοπτικό βάθος.

4

5

6

Εικ. 4. Γενειοφόρος νέος (2ος αιώνας μ.Χ.), 0,43 x 0,22 μ., εγκαυστική σε ξύλο, Φαγιούμ.

Στην περιοχή του Φαγιούμ, στην Άνω Αίγυπτο, βρέθηκαν επάνω σε ξύλινες σαρκοφάγους (και στο σημείο που αντιστοιχεί στο πρόσωπο του νεκρού) προσωπογραφίες ζωγραφισμένες με την τεχνική της εγκαυστικής* ή με τέμπερα. Στη συγκεκριμένη προσωπογραφία η έκφραση των ματιών του νέου, η μετωπική απλότητα, η μεγαλοφαλμία, η αμεσότητα του βλέμματος, η φυσιοκρατική απόδοση του προσώπου, που κοιτά με σοβαρότητα προς το μέρος του θεατή, μας μεταφέρουν από τα βάθη των αιώνων τη μοναξιά και τη θλίψη του. Οι προσωπογραφίες του Φαγιούμ είναι επηρεασμένες από την ελληνιστική ζωγραφική και άσκησαν μεγάλη επίδραση στη βυζαντινή αιογραφία.

Εικ. 5. Ο αυτοκράτορας Αύγουστος (20 π.Χ.), μάρμαρο, Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

Κατά τη ρωμαϊκή εποχή τα πορτρέτα και οι ανδριάντες των αυτοκρατόρων χρησιμοποιήθηκαν για να υποστηρίξουν την πολιτική τους εικόνα. Ο δημιουργός του ανδριάντα του Αυγούστου είχε ως πρότυπό του το "Δορυφόρο" του Πολύκλειτου, που παρέπεμπε στη δημοκρατική Αθήνα.

Εικ. 6. Έφιππο άγαλμα του Μάρκου Αυρηλίου (166-180 μ.Χ.), Ρώμη, Μουσείο Καπιτωλίου.

Οι Ρωμαίοι ανήγαγαν τον αυτοκράτορα σε θεό. Συνηθισμένη αυτοκρατορική απεικόνιση ήταν οι έφιπποι ανδριάντες που προέβαλλαν τη στρατιωτική ισχύ της Ρώμης. Κατά την Αναγέννηση ο Πάπας Παύλος ο Γ' ανέθεσε στο Μιχαήλ Άγγελο τη δημιουργία μεγαλειώδους αρχιτεκτονικού χώρου, στη μέση του οποίου τοποθετήθηκε το έφιππο άγαλμα του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου.

Εικ. 7. Ο ναός της Φορτούνα Βιρίλε (μέσα 1ου αιώνα π.Χ.), Ρώμη.

Στο ναό αυτό παρατηρούμε τα βασικά χαρακτηριστικά της ε-

7

8

τρουσκικής τέχνης: το μεγάλο βάθρο επάνω στο οποίο υψώνεται το κτίριο (με διαστάσεις 12 x 24 μ.), τη σκάλα που οδηγεί στην είσοδο και το μεγάλο πρόναο. Ο ναός είναι ιωνικός, τετράστυλος και ψευδοπερίτερος, δηλαδή με τους κίονες ενσωματωμένους στους πλευρικούς τοίχους. Αναμφίβολα υπάρχουν και επιρροές από την ελληνική αρχιτεκτονική των ναών, οι οποίοι είχαν παραλληλόγραμμο σχήμα και κατασκευάζονταν με το σύστημα της δοκού επί στύλων.

Εικ. 8. Το Κολοσσαίο (80 μ.Χ. περίπου), ύψος 50 μ. διάμετρος 188 μ. Ρώμη

Στο ισόγειο, οι κίονες της τοξοστοιχίας είναι μια παραλλαγή του δωρικού ρυθμού, στον πρώτο όροφο έχουν ιωνικά κιονόκρανα, ενώ στο δεύτερο και τον τρίτο όροφο κοσμούνται από κορινθιακά στοιχεία. Η τεράστια παλαίστρα είναι ένα εντυπωσιακό οικοδόμημα με τριώροφες ασίδες, οι οποίες υποβαστάζουν τις κερκίδες ενός μεγάλου αμφιθεάτρου που βρίσκεται στο εσωτερικό του.

9

Εικ. 9. Η στήλη του Τραϊανού (110-113 μ.Χ.), Ρώμη.

Τα ανάγλυφα, που ανεβαίνουν προς την κορυφή της στήλης, εξιστορούν τα κατορθώματα και τις νίκες του Τραϊανού. Οι θριαμβικές στήλες κατασκευάζονταν κομμάτι κομμάτι και παρουσίαζαν με χρονική ακολουθία τα γεγονότα. Διακρίνονται για τη λεπτομέρεια της τεχνικής και την αφηγηματική τους σαφήνεια. Η στήλη αυτή, που έχει ύψος 38 μέτρα μαζί με τη βάση, τοποθετήθηκε στο φόρουμ (αγορά) του Τραϊανού.

Εικ. 10. Η πύλη του Αδριανού (131 μ.Χ.), Αθήνα.

Οι ασίδες ήταν στην αρχή κτίσματα που κατασκευάζονταν για προσωρινή χρήση, με στόχο να μνημόσουν την επιστροφή των στρατηγών που γύριζαν νικητές στη Ρώμη. Αργότερα χτίζονταν με πέτρα στην ίδια θέση, ως σύμβολα του ρωμαϊκού μεγαλείου. Η θριαμβική ασίδα που κατασκεύασαν οι Αθηναίοι προς τιμήν του αυτοκράτορα Αδριανού στήθηκε στο σημείο επαφής δύο τμημάτων της πόλης: της παλιάς πόλης του Θησεία και της καινούριας του Αδριανού. Αποτελείται από δύο ορόφους. Το μεγάλο τόξο, στην πρώτη στάθμη, πλαισιώνεται από παραστάδες και κίονες. Στο επάνω μέρος υπάρχει μια κορινθιακή κιονοστοιχία που στέφεται από ένα μικρό αέτωμα.

10

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΓΟΥ

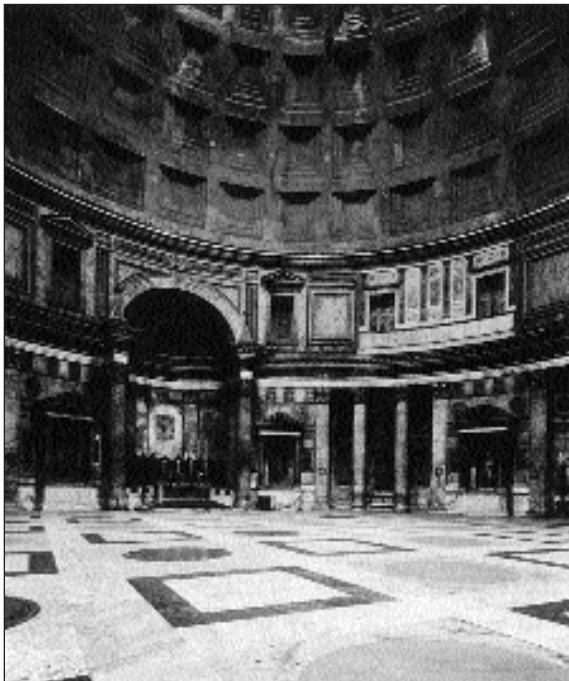
11

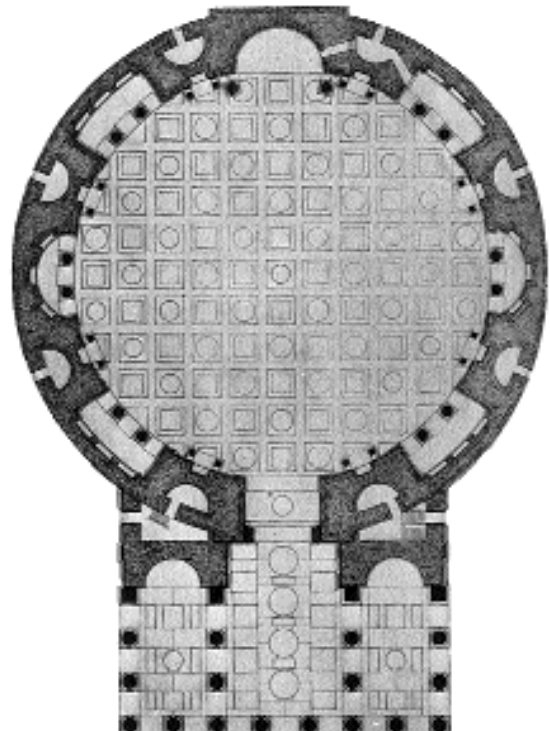
ΤΟ ΠΑΝΘΕΟΝ

Ο αυτοκράτορας Αδριανός (76-138 μ.Χ.), αρχιτέκτονας ο ίδιος, προώθησε την κατασκευή μεγάλων έργων όχι μόνο στη Ρώμη αλλά και σε όλη τη ρωμαϊκή επικράτεια. Το μεγαλύτερο έργο την εποχή αυτή στη Ρώμη ήταν το Πάνθεον, το οποίο χτίστηκε ύστερα από επιθυμία του Αδριανού και αφιερώθηκε στη λατρεία όλων των θεών. Το κτίριο αυτό αντανακλά την κατασκευαστική υπεροχή των Ρωμαίων. Η κάτοψη του είναι ένας τέλειος κύκλος και η περίμετρός του ένας κύλινδρος. Η είσοδος αποτελείται από έναν οκτάστυλο κορινθιακό πρόναο, ο οποίος ανήκε σε έναν προγενέστερο ναό. Το εσωτερικό του κτιρίου είναι μια τέλεια σφαίρα με διάμετρο 43 μ. Στο κέντρο της οροφής υπάρχει ένα άνοιγμα με διάμετρο 8,70 μ.

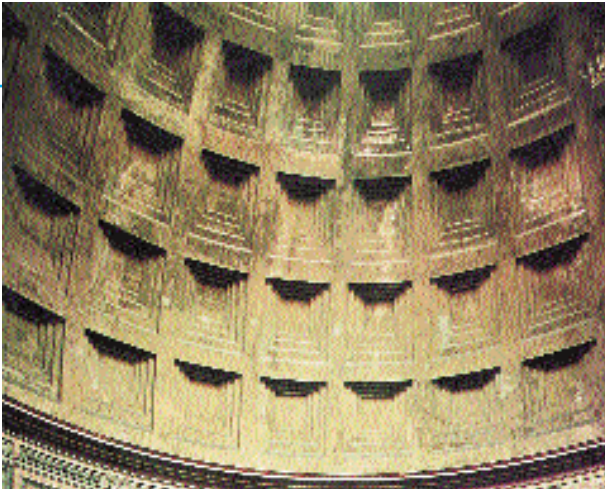
12

13

Εικ. 11. Πάνθεον (118-128 μ.Χ.).

Εικ. 12. Πάνθεον, εσωτερικό.

Οι Ρωμαίοι έδιναν μεγάλη σημασία στον εσωτερικό διάκοσμο των ναών, πράγμα που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στο Πάνθεον. Μόλις κανείς περάσει τον κορινθιακό πρόναο, αντικρίζει το μεγαλοπρεπέστατο εσωτερικό. Τα πολύχρωμα μάρμαρα, τα εντυπωσιακά αγάλματα των αυτοκρατόρων, οι κόγχες και οι εσοχές στην περίμετρο του κυλίνδρου δίνουν την εντύπωση ενός απέραντου χώρου, και ο άνθρωπος αισθάνεται ότι βρίσκεται στο κέντρο ενός απέραντου κόσμου. Η μόνη πηγή φωτός, εκτός από την είσοδο, είναι η κεντρική οπή στην οροφή που επιτρέπει να μπαίνει το φως και να διαγράφει στο πάτωμα τον κύκλο του ήλιου.

Εικ. 13. Πάνθεον, κάτοψη.

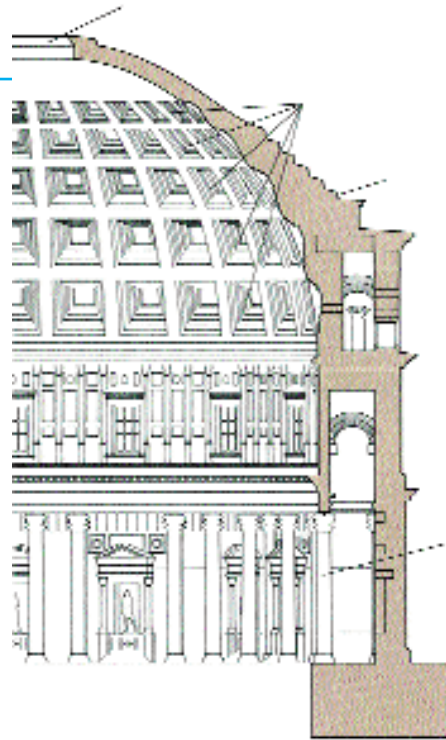
Εικ. 14. Πάνθεον, κατασκευαστική λεπτομέρεια.

Οι Ρωμαίοι τεχνίτες, χρησιμοποιώντας το σκυρόδεμα ανάμεσα στα τούβλα και με τη βοήθεια των τόξων, μπόρεσαν να δημιουργήσουν μια ελαφριά "αυτοφερόμενη" κατασκευή. Το βάρος της κατασκευής διοχετεύεται στο έδαφος μέσα από τα τόξα, που βρίσκονται στην περίμετρο του κτιρίου, και έτσι η κατασκευή δεν έχει ανάγκη κάθετων και ανεξάρτητων στοιχείων (κολόνες).

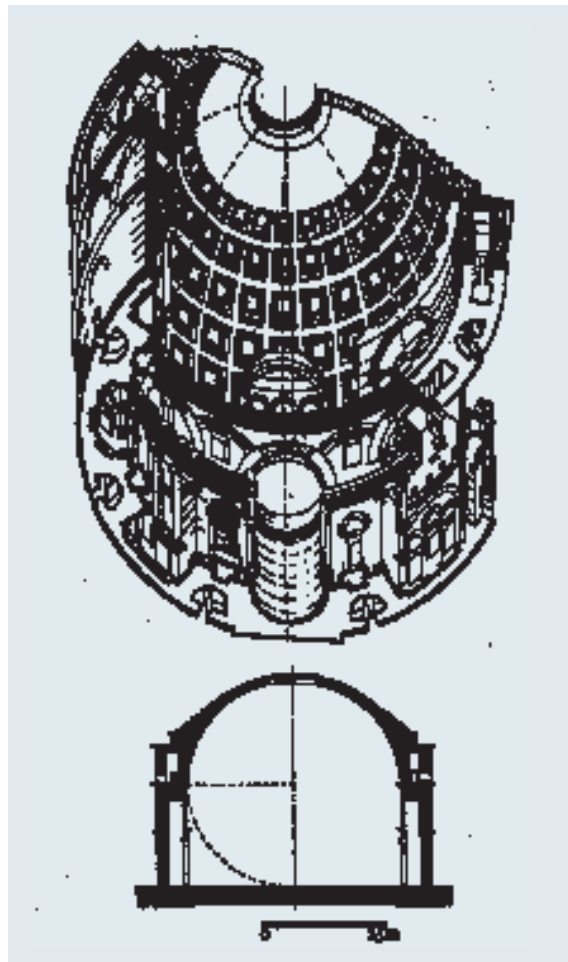
Εικ. 15. Πάνθεον, αξονομετρικό σχέδιο.

Η σφαίρα ήταν το σύμβολο της παντοδυναμίας του αυτοκράτορα. Με άλλα λόγια, η κατασκευή του θόλου και του κυκλικού κτιρίου απεικόνιζε την οικουμενική κυριαρχία της Ρώμης. Το φως που μπαίνει από τη μία και μοναδική οπή συμβόλιζε τη δύναμη του αυτοκράτορα που λατρευόταν σαν θεός. Η αίσθηση που δημιουργείται στο εσωτερικό του κτιρίου είναι αυτή του ενός και μοναδικού κέντρου. Το κτίριο είναι απόλυτα εσωστρεφές και σ' αυτό συγκλίνουν όλος ο διάκοσμος της οροφής αλλά και οι περιμετρικές κόγχες, οι οποίες επαναφέρουν συνεχώς το βλέμμα του επισκέπτη στο κέντρο του χώρου, αφού δεν υπάρχει καμία άλλη δυνατότητα φυγής.

14

15

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Trompe l'oeil (= εξαπατώ το μάτι): Όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον τρόπο ζωγραφικής που αναπαριστά ψευδαισθητικά τα αντικείμενα.

Εγκαυστική: Τεχνική, γνωστή από την αρχαιότητα, κατά την οποία χρησιμοποιείται ζεστό κερί για τη σύνδεση των χρωστικών ουσιών.

Τερακότα: Από το ιταλικό “terra cotta”, που σημαίνει, “ψημένη γη”, “ψημένος άργιλος”. Προσδιορίζει έργα (αρχιτεκτονικά διακοσμητικά στοιχεία, μικρά ή μεγάλα αγάλματα, αγγεία) από ψημένο πηλό πολύ καλής ποιότητας, χωρίς επισμάλτωση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να συγκρίνετε ένα ρωμαϊκό με ένα ελληνικό κεφάλι της κλασικής περιόδου. Ποιες είναι οι επιδράσεις που δέχτηκε η ρωμαϊκή τέχνη από την ελληνική;
2. Παρατηρήστε τις τοιχογραφίες που βρέθηκαν στα σπίτια της Πομπηίας. Ποια συμπεράσματα εξάγετε για τον τρόπο ζωής των κατοίκων;
3. Ποια είναι η σχέση του πολιτεύματος και της γλυπτικής στη ρωμαϊκή εποχή;
4. Ποια είδη κτισμάτων αντανακλούν την οικουμενική κυριαρχία της Ρώμης;